

ZAZAKÎ DE RAWEYA FERMANÎ IMPERATIVE MODE IN ZAZAKI

Ahmet KIRKAN*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatî: 22/11/2020
Accepted // Pejirandin: 23/11/2020
Published // Weşandin: 30.11.2020
Pages // Rûpel: 99-108

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atîf: Kirkan, Ahmet, Zazakî de Raweya Fermanî, *Kurdiname*, no. 3, p.99- 108.

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêr ji aliyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kilmnus

Na xebate de gramerê zazakî de mijaranê alozan ra yew, raweya fermanî ameya tedqîq kerdene. Derheqê raweya fermanî û antişê na rawe de cîya cîya şiroveyî ameyêkerdiş; nê mijarî ser o taye xebatî viraziyayê. Raweya fermanî seba şexsê diyine û hîrêyine esta û seba şexsê yewinî formê raweya fermanî çin ê. Raweya fermanî hem kerdişî hem zî nêkerdişî îfade kena ke na rawe erebki de sey emrî û nehyî di cure yê. Na xebate de mefhumê emrî yan fermanî ameyo îzahkerdiş, goreyê karan na rawe ameya antiş. Mîyanê raweyanê waştîşî de raweya fermanî zaf zêde yena şuxulnayene û na rawe goreyê mintiqayanê zazakî cîya şeklan de vejîyêna meydan. Amancê na xebate zazakî de raweya fermanî îzahkerdiş, mabênê na rawe û raweyanê bînan yê waştîşî de abirnayîş o. Na xebate de kitabane gramerî ra û berhemanê zazakî ra îstîfade bîyo. Na xebate de raweya fermanî hem goreyê şexsê diyin hem zî goreyê şexsê hîrêyînî do îzah bibo.

Kilîçekuyî: Emîr, Rawe, Zazakî, Ziwannasî, Şexs

Abstract

In this study, the imperative mode, one of the complex topics of zazaki grammar, is analyzed. Various comments have ben made about the imperative and its inflection; Various studies have been done on this mode. The imperative is conjugated for the second and third person, there is no imperative for the first person. imperative refers to doing or not doing a job. This mode has two types in Arabic expressing command and prohibition. In this study, the concept of order is explained, and the conjugation of verbs according to this mode is shown. In the willing modes, the imperative mood is widely used and this mode is expressed in different ways in Zaza-speaking regions. The aim of this study is to explain the imperative mode in Zaza and to distinguish it from other subjunctive modes. In this study, grammar books and works written in zaz were used. In this study, the imperative mode is drawn according to both second and third person.

Keywords: Imperative, Modal, Zazaki, Linguistics, Person

1. Destpêk

Ziwan, seba cuya însanî sey neynikêk o. Heme hetê cuya însanî sayeyê ziwani de yenê neqlkerdiş û ziwan her çî gêno xo mîyan. Mîyanê ziwani de zêdebîyayîşê çekuyan û formanê razber û şênberan reyde, ziwan sînoranê xo hîra keno. Eke nê formî û çekuyî ziwani de kêmî bibê, sînore ziwani teng beno. Vurîyayîşê sînore ziwani, dinyaya fikrî ya însanan ser o zî tesîrêk keno. Rewşa siruştî de ziwani bedilîyênê û ziwan teber ra mudaxeleyî qebl nêkeno.

Dinya de zaf ziwani estê. Her ziwan goreyê xo wayîrê taybetmendîyan o. Nê taybetmendîyî mîyanê prosesê tarîxî de vurîyênê. Vurîyayîş xo ya pîya ziwani de pergalk awan keno (Bayraktar, 2014: 59). Ewro, zazakî îstîhsalkerdişê termanê ziwannasîye de, sentaks, semantîk, morfolojî ûsn binbeşanê ziwannasîye de pîrsgirêkê tesnîfkerdişî û tesbîtkerdişê terman esto. Nê pîrsgirêkî banderkerdişê zazakî de û xebatanê akademîkan de xo nîşan danê. Tesbîtkerdişê termanê ziwannasîye, îstîhsalkerdişê mijaranê ziwannasîye, goreyê krîteranê ziwannasîye îzahkerdişê babetan ûsn mijarî seba zazakî zaf muhîm ê. Na xebate zî mehsûlê nê fikran a.

Raweya fermanî mîyanê raweyanê waştîşî de ca gêna û ziwano rojane de zaf yena şuxulnayene. Taye ziwannasî, raweya fermanî û raweyanê waştîşî qasê raweyanê xeberî îzah nêkenê. Raweya fermanî zazakî de çend şeklan reyde yena viraştene. Nînan ra yewê ci bi vergirî *bi-* reyde virazîyêno û bîne ci tena kokê karî ya yeno meydan. Nê di şeklan ra ewilê ci sey formel û dîyinê ci zî sey înfornelî ya eşkeno name bibo. Çünke şeklê ewilî de, kokê karî tesbît beno û bi vergirî ya yeno şuxulnayene. Şeklê dîyinî de yew formêko standard çin o, her kar goreyê rewşa xo cîya şeklan de yeno antene. Seba şexsê ewilî yanî şexsê qalîkerdoxî ferman çin o. Goreyê taye ziwannasan seba şexsê ewilî zî raweya fermanî yena kar ardene. Yanî qalîkerdox eşkeno xo rê zî emir bikero. Erebkî de raweya fermanîya ke şexsanê dîyine reyde eleqedar a, sey *emrî hazir* yena name kerdene. Emrî hazir, seba muxataban (şexsê dîyinî) yeno dayene û formê na raweyî cîya yo. Erebkî de fermano ke seba şexsanê hîrêyanan yeno dayene sey *emrî xaîb* yeno name kerdene. Emrî xaîb, emrî hazirî ra cîya şeklan a yeno viraştene. Erebkî de zî seba şexsê yewinî raweya fermanî çin a.

Na xebate de zazakî de raweya fermanî amêya etud kerdene û goreyê şexsan na rawe îzah bîya. Seba na xebate hem kitabane gramerî yê zazakî hem zî ziwananê bînan ra îstîfade bîyo. Xususen berhemanê kurmanckî, fariskî û sorankî ra îstîfaderkiş tercîh bîyo. Nê dîyalekt û ziwanan de raweya fermanî nêzdîya dîyalekta zazakî ya. Xêncê berhemanê gramerî, xebate de kitabane edebîyan ra zî îstîfade bîyo. Nê kitabane ra tayê nimûneyê raweya fermanî deyayê. Na xebate de karî, raweya fermanî de goreyê deman û şexsan bi tabloyan reyde ramojneyayê. Berhemanê gramerê zazakî de na mijar ameya îzah kerdene. Labelê na xebate de metodêko muqayeseyin do bêro taqîb kerdene. Raweya fermanî hem mîyanê mintiqayanê zazakî de hem zî ziwananê bînan reyde do bêra têvernayene. Xebate de raweya fermanî sey binbeşanê; raweya fermanî ya dîrekt û raweya fermanî ya îndîrekt ser ra bêro analiz kerdene.

2. Zazakî de Raweya Fermanî

Emir erebkî ra û *ferman* fariskî ra derbasê zazakî biyê. Nê çekuyî talîmatî, fermanî, emrkerdiş ûsn îfade kenê (Akalin, 2011: 794). Emrkerdiş, talîmatdayîş û fermankerdiş xo de taye taybetmendîyan hewêneno (Taş, 2013: 198). Raweya fermanî, qet nêbo mabênê di merdiman de cereyan kena. Nînan ra yew fermandayox, emrkerdox û o bîn zî fermangirewtox, emirbiyaye yo. Emirbiyaye zaf kesan ra eşkeno pê bêro. Eke merdimêko bîn çin bo, fermankerdox nêşkeno fermanan bido. Emirkerdiş û fermankerdiş zafane statuyê fermankerdoxî reyde eleqedar o. Eke fermankerdox hete statuyî ra fermanbiyayeyî ra berzêr nêbo, qalê ci sey fermanî ya nêyenê qebul kerdene. Heman şekil de raweya fermanî statuyê emirbiyayeyî rê zî îşaret kena. Mabênê nê her di statuyan de ganî ahengêk bibo. Fermankerdox û fermanbiyaye goreyê statuyê xo nê emrî rê rîayet bikero. Emir yan ferman seba fermanbiyayeyî mecburiyetî îfade keno. Ca nêardişî emrî mueyîdeyî îcab keno. Fermerkerdiş her tim têkilîyêka resmî îfade nêkeno. Ge-gane heskerdiş, rêzgirewtîş, cêr ra girewtîş ûsn hîsan zî îfade keno (Karademir, 2012: 2092-2093).

Raweya fermanî miyanê raweyanê waştîşî de ca gêna labelê waştîşî ra tengêr manayêke îfade kena. Têkilîyanê rojane de kes eşkeno vajo *Waştîşêkê min esto* labelê kes nêşkeno vajo *Emrêkê min esto*. Hetê mana ra mabênê cumleyanê *Mamosteyî wina waşt* û *Mamosteyî wina emir kerd* de zaf ferq esto. Însan, waştîşanê emirwarî ra zêdêr nazikeyan ra hes keno. Emrê ke bi şeklêko nazik ameyê îfadekerdiş zaf rey bêteredud yenê ca ardene. Raweya fermanî de elemanê asta suprasegmentalî eke bi şeklêko munasib îfade bibê, muxatab tewrê xo goreyê ney tayîn keno. Mîsale muxatabî ser o tesîrê cumleya *Taye şo o het* û tesîrê cumleya *Ti eşkenê tayê şorê o het* yewbînan ra cîya yê.

Seba raweya fermanî cîya pênasî ameyê dayene. Nînan ra taye pênaseyî; raweya fermanî caardişê karî rê îşaret keno (Dizdaroğlu, 1963: 18), raweya fermanî caardişê karî wazena û emir kena, raweya fermanî karî terzê waştîşî/emrî de xeber dana (Boz, 2012: 67), raweya fermanî karî şeklê emrî de îfade kena (Karaağaç, 2012: 370). Goreyê nê pênasayan raweya fermanî, bi şeklêko qetî û sertî ya fermanbiyayeyî ra waştîşê fermankerdoxî îfade keno. Raweya fermanî de rewşa xîtabî bi şeklêko tam yena meydan û seke ameyo îfadekerdiş ferman bi statuyê fermankerdoxî ya zî eleqedar o.

Zazakî de û ziwananê bînan de raweya fermanî zafane seba şexsanê diyine û hîrêyinî (yewhûmare û zafhûmare) yena şuxulnayene. Seba şexsê yewinî raweya fermanî esta yan çin a ney ser o munaqêşe esto. Goreyê Banguoğluyî insan seba xo zafane raweya hewcetîye kar ano (2011: 473). Însan xo bi xo rê nêşkeno emir bikero, o semed ra şexsê yewinî de (yewhûmare û zafhûmare) raweya fermanî nêyena kar ardene (Dizdaroğlu, 1963: 19). Çünke na rawe de seba şexsê yewinî peygirê karan çin ê. Goreyê taye ziwannasan raweya fermanî seba şexsê yewinî zî yena kar ardene. Seba şexsê yewinî raweya fermanî û raweya waştîşî sey yewbînî yê, o semed ra nameyê na rawe ganî sey fermanî/waştîşî ganî bêro îfadekerdene (Boz, 2012: 67). Raweya waştîşî ancax bi vurîyayîşê mana, eşkena manaya raweya fermanî îfade bikera (Karaağaç, 2012: 370). Seba zazakî zî heman çî kes eşkeno îfade bikero. Seba şexsê yewinî formê raweya fermanî çin ê.

Zazakî de raweya fermanî di beşan ra pê yena. Nê beşan ra ewilê ci raweya fermanî ya rasteraste (dîrekt), beşê diyini raweya fermanî ya nerasteraste (îndîrekt) a. Raweya fermanî ya

rasteraste, şexsê diyine reyde eleqedar a. Raweya fermanî ya nerasteraste (îndirect), bi şexsê hîrêyîni reyde eleqedar a.

Kurmanckî de karê ke vergiranê *ve, çê-, ra-, rû-, da-, hil-, wer-, der-* gênê gireyê raweya fermanî nêgênê. Mîsale; *veke (ake), rake (werze), derkeve, dakin, dadin* ûsn (Ocek, 2014: 232-233). Zazakî de zî taye karî estê ke xêncê vergirê *bi-* zî manaya raweya fermanî îfade kenê. Nê karan rê; *şîyayene-şo, akerdene-ake, wekerdene-weke, rakerdene-rake, devistene-devîne, dekerdene-deke, vatene-vaje, hewadayene-hewade, vazdayene-vazde, kaşkerdiş-kaşke, aşanayene-aşane, avistene-avîne, boykerdiş-boyke, piroyayene-piroye, piroyakerdene-piroye, weriştene-werze, ronîştene-ronîşe, ravistene-rafîne, ronayene-rone, rovitene-rovêje, weçînîtene-weçîne* ûsn eşkenê sey nimûne bideye (Grûba Xebate ya Vateyî, 2019; Arslan, 2019). Seke karanê corênan ra yeno fehmkerdiş, zazakî de karê ke vergiranê sey *we-, a-, ro-, piroy-, hew-, de-, vaz-* ûsn gênê, seba îfadekerdişê manaya raweya fermanî êdî vergirê *bi-* yî nêgênê. Xêncê vergiran karê sey *şîyayene-şo, vatene-vaje, berdene-bere* ûsn de yew qaydeyêk nêameyo tesbît kerdene. Formê raweya fermanî ya nê karan de vergirêk çin o û nê karî vergirê raweya fermanî *bi-* zî nêgînê. Nê karê ke cor ra ameyê dayene seba formê erênîye na rewşe de yê. Gama ke nê karî formê neyênî de yenê îfadekerdiş, vergirê neyini *me- û nê-* vernîya nê karan de yeno.

Zazakî û kurmanckî de formê neyînî *me- û nê-/ne-* reyde yeno viraştene (Tan, 2011: 278-279; Malmîsanij, 2015: 242-244). Kurmanckî de formê *me-* yî kêmî bîyo. Qaso ke Yildiz îfade keno, kurmanckî de metnanê folklorîkan û metnanê klasîkan de seba formê neyînî ya raweya fermanî bi vergirê *me-* yî reyde yeno viraştene. Yildiz seba nê formî nê nimûneyan dano (Yildiz, 2018: 169):

“**Memir memir** Memo lo mammo
Memir memir Memo lo pismamo
Memir li beriya Nazê lo mammo
Rûnê li benda babê heyrano
Rûnê li benda babê pismamo” (Yildiz&Taşkin, 2018: 122).

“Ger te divêtin bibî mîr û ser û mu’teber
Kizb û xilafê **mebêj** ger te dikin ker bi ker” (Xanî, 1971: 22).

Seke nê nimûneyanê corênan ra fehm beno, seba formê neyînî vergirê *me-* yî zî yeno şuxulnayene. Labelê formê bînî zî estê û nê zî bi şeklêko aktif yenê kar ardene. Beyntarê nê forman de vergirê *me-* bi şeklêko qetî nêkerdişî îfade keno. Yanî gama ke *meke* vajîya, no *nêkerdişêko qetî* îfade keno. Seke Çem îfade keno, zafhûmarîye de peynîya karî de *-ne* yeno, no peygir û kar nusîyênê (Çem, 2003: 204).

Fariskî de raweya fermanî, sereyê karî de bi îlawekerdişê vergirê **𐭪** reyde yeno viraştene. Sey kurdkî, fariskî de zî raweya fermanî kokê de demê nikayî ra yeno viraştene. Seba erênî vergirê **𐭪** yeno, seba neyînî zî vergirê **𐭫** vernîya karan de zêde beno (Aslanoglu, 2013: 189-194; Xanlerî, 1368: 31-32). Sorankî de zî raweya fermanî sey zazakî ya yeno meydan. Sorankî de seba raweya fermanî ya rasterastî **𐭪** yeno, seba neyînî zî vergirê **𐭫** vernîya karan de zêde beno (Xoşnaw, 2015: 65).

2.1. Raweya Fermanî ya Rasteraste

Raweya fermanî ya rasteraste, fermano ke terefê fermankerdoxî ra seba şexsê dîyinî (yewhûmare û zafhûmare) yeno dayene îfade kena. Raweya fermanî ya rasteraste de ferman seba kes yan kesê ke hember de yê yeno dayene. Yanî fermankerdox û fermanbîyaye hemberê pê de yê. Kurmanckî de û zazakî de raweya fermanî ya rasteraste de kokê demê nikayinî bi vergirê *bi-* reyde yena viraştene (Baran, 2012: 150). Na rawe de, seba şexsê dîyinî yê yewhûmarî girêk nêyeno, labelê seba şexsê dîyinî yê zafhûmarî peygirê *-în, -ê, -ên* yenê. Goreyê mintiqayan taye varyantê nê peygirane estê. Halî hazir de formê zafhûmarîye de peygirê *-ê* û *-î*, peygirane bînan ra zêdêr yenê şuxulnayene. Seke fehm beno mîyanê prosesî de no peygir asîmîle bîyo û vengê /n/yî peynî ra kewto. Taye fekanê zazakî de peygirî vîndî benê (Malmîsanij, 2015: 236-237). Xususen fekê Çewlîgî de kes eşkeno nê kewtişan tesbît bikero. Cêr ra taybetmendiyê raweya fermanî ya rasteraste tablo de ameyê ramojnayene.

Tablo 1: Zazakî de Formê Raweya Fermanî ya Rasteraste

RAWEYA FERMANÎ YA RASTERASTE			
Şexsê Dîyinî yê Yewhûmare	Ti	ewnîyayene	biewnî
		kerdene	bike
		nuştene/nusnayene	binuse
		bîyene	bibi
		dayene	bidî
Şexsê Dîyinî yê Zafhûmare	Şima	wendene	şima biwanê
		xebitîyayene	şima bixebitîyê
		şimitene	şima bişimê
		beriqîyayene	şima biberiqîyê
		akerdene	şima biakê-akerê

Tabloyê corî de raweya fermanî ya rasteraste de formê erênî ameyo dayene. Na rawe de karî, kokê demê nikayinî de yenê antene û vernîya karan de *bi-* yeno zêde kerdene. peynîya karan de zî goreyê zafhûmarîye û yewhûmarîye peygirê şexsan zêde benê. Taye karan de formê *bi-* nêyeno.

Cêr ra kitabane zazakî ra seba formê erênî yê raweya fermanî ya rasteraste çend hebî nimûneyî deyayê:

“-Seba Heqî îna ra juye de mi **bizewecne!**” (Ballikaya, 2010: 87).

“-Top **bidê**, penaltî yo.” (Canşad, 2007: 43).

“Ti erkan û şertê nimajî **bizan**

We ferz o **bizanî** hemînî ‘eyan.” (Zîlan, 2017: 164).

“-Cîrê xiznaya altunan **bîyarê, rokerê.**” (Adabeyî, 2005: 59).

“Endi a derg **meke**, derd kenê zerrey insani. To birra x1 bîrnawa ke radê, **bigeyrê**. De **šo!**” (Saint-Exupéry, 2017: 36).

2.1.1. Raweya Fermanî ya Rasteraste de Neyînî

Raweya fermanî ya rasteraste de formê neyînî (negatîf) bi vergirê *me-* yan *ne-* reyde yeno viraştene. Seba formê neyînî vergirê raweya fermanî *bi-* serê karî ra yeno eştene. Zazakî de formê negatîfî *me-* û *nê-* yî reyde yeno viraştene. Labelê kurmanckî de tena vergirê *ne-* yî mendo. Formê neyînî de zî peygirê ke seba şexsê dîyinî yewhûmarî û zafhûmarî ameyê yenê seveknayene (Malmîsanij, 2015: 242-244). Cêr ra goreyê formê neyînî raweya fermanî ya rasterasteî deyayê.

Tablo 2: Zazakî de Formê Raweya Fermanî ya Rasteraste de Neyînî

RAWEYA FERMANÎ YA RASTERASTE			
Şexsê Dîyinî yê Yewhûmare	Ti	ewnîyayene	mewnî
		kerdene	meke
		nuştene/nusnayene	menuse
		bîyene	mebe
		dayene	mede
Şexsê Dîyinî yê Zafhûmare	Şima	wendene	şima mewanê
		xebitîyayene	şima mexebitîyê
		şimitene	şima meşimê
		beriqîyayene	şima meberiqîyê
		akerdene	şima meakê-meakerê

Tabloyê corî de raweya fermanî ya rasteraste de formê neyînî ameyo dayene. Na rawe de karî, kokê demê nikayînî de yenê antene û vernîya karan de *me-* yan *nê-* yeno zêde kerdene. Peynîya karan de zî goreyê zafhûmarîye û yewhûmarîye peygirê şexsan zêde benê. Cor ra îfade bîbî ke taye karan de vergirê *bi-* nêyeno labelê formê neyînî de vergirê negatîfîye her tim yenê.

Cêr ra kitabanê zazakî ra seba formê neyînî yê raweya fermanî ya rasteraste taye nimûneyî deyayê:

“Qîsurdê mî **mewni**, mî va qey tiye xorê wazenê.” (Berz, 2001: 178).

“De bê **memiri**, de bê **me teqi**.” (Ayyıldız, 2019: 113).

“Ti mi xwi vîr a bikse, Wiso

O hec tu qebul **nêbo**, Wiso” (Karasu, 2012: 64).

“Ez keynaya ayê Bexdadî nêgîna!” (Adabeyi, 2005: 122).

“Zîyade pers meke.” (Çem, 2007: 210).

2.2. Raweya Fermanî ya Nerasteraste

Raweya fermanî ya nerasteraste, fermano ke terefê fermankerdoxî ra seba şexsê hîrêyinî (yewhûmare û zafhûmare) yeno dayene îfade kena. Raweya fermanî ya nerasteraste de ferman seba kes yan kesê ke hember de nîyê yeno dayene. Yanî fermankerdox û fermanbîyaye hemberê pê de nîyê. Zazakî de raweya fermanî ya nerasteraste de kokê demê nikayinî bi gire û vergirê *wa bi-* reyde yena viraştene. Na rawe de, seba şexsê hîrêyinî yê yewhûmarî xêncê wa bi- girêk nêyeno labelê seba şexsê hîrêyinî yê zafhûmarî peygirê *wa bi-* rê dima *-în, -ê, -ên* yenê. Goreyê mintiqayan taye varyantê nê peygirî yanê meydan. Nika zafhûmare de peygirê *-ê* û *-î* peygirîyanê bînan ra zêdêr yenê şuxulnayene (Malmîsanij, 2015: 241-242). Seke fehîm beno ke mîyanê prosesî de no peygirî asîmîle bîyo û vengê /n/yî peynî ra kewto. Cêr ra taybetmendîyê raweya fermanî ya nerasteraste tablo de ameyê ramojnayene.

Tablo 3: Zazakî de Formê Raweya Fermanî ya Nerasteraste

RAWEYA FERMANÎ YA NERASTERASTE			
Şexsê Hîrêyinî yê Yewhûmare	O, A	ewnîyayene	wa o biewnîyo
		kerdene	wa a bikero
		nuştene/nusnayene	wa o binuso
		bîyene	wa a bibo
		dayene	wa o bido
Şexsê Hîrêyinî yê Zafhûmare	Ê	wendene	wa ê biwanê
		xebitîyayene	wa ê bixebitîyê
		şimitene	wa ê bişimê
		beriqîyayene	wa ê biberiqîyê
		akerdene	wa ê akerê

Tabloyê corî de raweya fermanî ya nerasteraste de formê erênî ameyo dayene. Na rawe de karî, kokê demê nikayinî de yenê antene û vernîya karan de *wa+kerdox+bi-* yeno zêde kerdene. Peynîya karan de zî goreyê zafhûmarîye û yewhûmarîye peygirê şexsan zêde benê.

Cêr ra kitabên zazakî ra seba formê erênî yê raweya fermanî ya nerasteraste taye nimûneyî deyayê:

“Sîrrê nê torzini zi, çend qalın dar beno, **wa bibo**, kes torzini rê vazo, “nê dari bîbîrn, ew letanê cî zi 'hendê pê bîbîrn, no torzin zey kesiya bîrreno.” (Hayig, 2007: 11).

“-Axwe ju çilke axwe raya Heq de biresnê mi tek wa se beno **wa bibone**.” (Çiçek, 2012: 20).

“-Nê çinayê ma, dewî di kam feqîr o **wa bişuwo**.” (Seçilmek, 2019: 98).

2.2.2. Raweya Fermanî ya Nerasteraste de Neyînî

Raweya fermanî ya nerasteraste de formê neyînî (negatîf) bi vergirê *me-* yan *ne-* reyde yeno viraştene. Seba formê neyînî vergirê raweya fermanî *bi-* serê karî ra yeno eştene. Zazakî de formê negatîfî *me-* û *nê-* yê reyde yeno viraştene. Formê neyînî de zî peygirê ke seba şexsê dîyînî yewhûmarî û zafhûmarî ameyê yenê seveknayene (Malmîsanij, 2015: 242-244). Cêr ra goreyê formê neyînî raweya fermanî ya rasterastî deyayê

Tablo 4: Zazakî de Formê Raweya Fermanî ya Nerasteraste de Neyînî

RAWEYA FERMANÎ YA NERASTERASTE			
Şexsê Hîrêyînî yê Yewhûmare	O, A	ewnîyayene	wa o nêewnîyo
		kerdene	wa a nêkero
		nuştene/nusnayene	wa o nêuso
		bîyene	wa a nêbo
		dayene	wa o nêdo
Şexsê Hîrêyînî yê Zafhûmare	Ê	wendene	wa ê nêwanê
		xebitîyayene	wa ê nêxebitîyê
		şimitene	wa ê nêşimê
		beriqîyayene	wa ê nêberiqîyê
		akerdene	wa ê nêakerê

Tabloyê corî de raweya fermanî ya nerasteraste de formê neyînî ameyo dayene. Na rawe de karî, kokê demê nikayînî de yenê antene û vernîya karan de *wa+kerdox+nê-* yeno zêde kerdene. Peynîya karan de zî goreyê zafhûmarîye û yewhûmarîye peygirê şexsan zêde benê. Taye karan de vergirê *bi-* nêyeno labelê formê neyînî de vergirê negatîfîye her tim yenê.

Cêr ra seba nê formî taye cumleyî ameyê saz kerdene. Seba formê neyînî yê raweya fermanî ya nerasterasteî kitabî ra ma cumleyî peyda nêkerdî, o semed ra ma taye cumleyî nuştî:

“Yusufî rê vaje wa berî nêakero.”

“Eke sey verê ney hewteyî bo, aye rê vaje wa werd amade nêkero.”

“Wezîfeyê xo nêkero, wa êdî kar nêro.”

Encam

Na xebate de zazakî de raweya fermanî ameya analiz kerdene. Na rawe statuyêk îfade kena û tewr kêmi mabênê di kesan de cereyan kena. Nê kesan ra yew fermankerdox, o bîn fermanbîyaye yo. Fermankerdox, goreyê statuyê xo fermanbîyayeyî rê emir keno, kerdiş yan nêkerdişê karî wazeno. Yanî raweya fermanî hem kerdişî hem zî nêkerdişî xo de hewênena. Qaso ke kerdişê karî mîyanê sînoranê raweya fermanî der o, heman şekil de nêkerdişê karî zî mîyanê sînorê na rawe de ca gêno.

Raweya fermanî û tedeyîyê na rawe ser o munaqêşeyî estê. Mîyanê xebate de nê munaqêşeyî bi şeklêko xulasa ameyê îzah kerdene. Raweya fermanî seba şexsê dîyinî û hîrêyinî yena kar ardene. Labelê mîyanê ziwannasan de, seba şexsê ewilî zî raweya fermanî ameya şuxulnayene. No hîna zêde, xo bi xo rê emirkerdişî îfade keno. Ma gore seba şexsê ewilî raweya fermanî çin a. Kirarêko no tewir zafane waştîşî îfade keno.

Îfadekerdişê raweya fermanî û derbê fermankerdoxî, fermanbîyayeyî ser o tesîrêk virazeno. Mabênê nê her di kesan de statuyo sosyal yan resmî çiqas zêde bîbo, rengê rawe hende vurîyêno. Seke xebate de zî îfade bîyo, psîkolojîyê însanî emirgiretişî ra yan zî bi şeklêko sert a emirgirewtîşî ra hes nêkeno.

Zazakî de raweya fermanî di beşan ra pê yena. Raweya fermanî ya rasteraste, şexsê dîyinî ya eleqedar a. Raweya fermanî ya nerasteraste zî şexsê hîrêyinî reyde têkildar a. Na xebate îzahkerdişê formê erênî de vergirê bi- deyayo labelê zazakî de taye karî xêncê bigirewtîşî zî eşkenê manaya raweya fermanî îfade bikerê. Reya verên na xebate de vergirê ke karanê zazakî reyde yenê û raweya fermanî de hewceyê vergirê bi- yî nêkenê ameyê tesbît kerdene. Seba na xebate taye termê ziwannasîye sey pêşnîyar ameyê şuxulnayene. Termê ke na xebate de kar ameyê, seba xebatanê vernî, ma hêvî kenê ke sey bingeyêk wezîfe bivînê. Çunke zazakî de nê warî de xebatî newe newe yenê kerdene.

Çimeyî

- Adabeyî, Feyza (2005). *Estanikanê Sêwregî ra*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Akalın, Şükrü Halûk vd.(2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Arslan, İlyas (2019). *Zaza Dilinde Fiiller*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Aslanoglu, Osman (2013). *Kendi Kendine Kolay Farsça*. İstanbul: Nûbihar.
- Ayyıldız, Zülfükar (2019). *Va. Şanlıurfa*: Elif Matbaası.
- Ballıkaya, Huseyîn (2010). *Dêvo Kor Estanikanê Gimgimî ra*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Banguoğlu Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baran, Bahoz (2012). *Rêzimana Kurmancî*. Diyarbakır: Belkî.
- Bayraktar, N. (2014). *Dilbilim*, Ankara: Nobel Yayın.
- Berz, Koyo (2001). *Begê Dımılıyan*, İstanbul: Vejjiyaişê Tiji.
- Boz, Erdoğan (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Canşad, Murad (2007). *Xafilbela*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Çem, Munzur (2003). *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, İstanbul: Deng.
- Çem, Munzur (2007). *Gula Çemê Pêre*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Çiçek, Alî Aydın (2012). *Saye Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1963). *Türkçede Fiiller*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Grûba Xebate ya Vateyî (2005). *Rastnuştîşê Kirmanckî (Kirmanckî)*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.

Grûba Xebate ya Vateyî (2019). *Ferhengê Kirmanckî (Kirmanckî)- Tirkî Kirmancca (Zazaca)-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.

Hayig, Roşan (2007). *Mahmeşa Vizêr ra Ewro İstanikê Zazayan*, İstanbul: Vêjyayîşê Tiji.

Hengirmen, Mehmet (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.

Karaağaç Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Karademir, Fevzi (2012). “Türkiye Türkçesinde Emir Kip(lik)i Üzerine” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 2091-2138.*

Karasu, Dogan (2012). *Dinya d' yo Darê Ma Rêncber Ezîz*, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.

Malmîsanij (2000). *Folklorê Ma ra Çend Nimûney*, İstanbul: Berdan Matbaacılık.

Malmîsanij, Mehemed (2015). *Kurmancca İle Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, İstanbul: Vate.

Ocek, Nezîr (2014). *Waneyên Rêzimana Kurmancî*. Van: Sîtav.

Saint-Exupéry, Antione de (2017). *Şazadeo Qıckek*, Çarnayış: Mesut Asmên Keskin, İstanbul: Dersim Yayınları.

Tan, Sami (2011). *Rêziman û Rastnivîsa Zaravayê Kurmancî*. İstanbul: Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.

Taş, Çetin (2013). *Waneyên Rêziman û Rastnivîsa Kurmancî*. İstanbul: Dîwan.

Xanlerî, Perwîz Natil (1368). *Desturê Zebanî Farisî*. Tehran: İntaşarati Tus.

Xoşnaw, Nerîman Ebdulla (2015). *Rêzimanî Kurdî*. Hewlêr: Çapxaney Rojhelat.

Yıldız Ayhan, Hanifi Taşkın (2018). *Şakiro Kewê Ribat*. İstanbul: Nûbihar.

Yıldız, Ayhan (2018). “Referansên Gramera Kurdî di Edebîyata Devkî ya Gel da”, *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

Zilan, Bîlal (2017). *Di Kitabê Muhammedê Şêx Ensarî: Raro Raşt û Me'lûmatê Dînîye (Metn û Cigêrayîş)*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.